

---

dat hij heus wel onderscheid kon maken tussen een ‘goed hart’ en een ‘knappe kop’, wees hij Jo niet alleen op het feit dat hij meer omging met Keesje (C.P.) van Diest dan met de ‘stellig oneindig veel knapper[e]’ Isaäk Hooykaas, maar ook op ‘onze verbintenis zelf’. Ook anderszins preludeerden de brieven op hetgeen komen zou. Wie ze doorneemt, wordt achtereenvolgens getroffen door een levendig taalgebruik dat ook toen al veel registers kende, strafte tijdsindeling, lef, organisatievermogen, zelfoverschatting, nauw verholten twijfel (bijvoorbeeld over de historische betrouwbaarheid van de Schriften) en wrijving met zijn vader, van wie hij de neiging tot domineren had geërfd. De twee konden elkaar moeilijk ontlopen, omdat Bram tot zijn vertrek naar Beesd bij zijn ouders bleef wonen.

Brams eerste reformatieproject zou niet slagen. Daarvoor verschilden karakter en afkomst van de twee gelieven teveel. Eerstgenoemd onderscheid omschreef hij begin 1861 (met opvallende ontkenning van het eigen sterke gevoelsleven) aldus: ‘Bij *mij* [is er harmonie] als mijn rede 10 en mijn hart 6 heeft bereikt’; bij haar zou die verhouding dan andersom liggen. De uiteenlopende afkomst deed zich het scherpst gevoelen als het Brams achilleshiel, zijn beperkte budget, betrof. Naast geloof en cultuur vormde geldgebrek daarom een steeds terugkerend thema in de correspondentie. Jo viste nogal eens achter het net: om de kostbare reis naar Rotterdam te besparen beknibbelde Bram op bezoeken; kermis vieren en een nieuwe foto van haar geliefde konden er niet af. Sinds evenwel bekend was geworden dat hij de Groninger prijs had verworven, was vader Schaay bepaald scheutig voor zijn aanstaande schoonzoon. Hij was het die zomer 1860 voorstelde dat Bram de reis naar Reuss deels in familieverband zou maken, om aldus kosten te besparen. Omdat moeder Schaay ziek werd, moest dat een jaar worden uitgesteld; de reis diende toen als besluit van Kuypers ruim drie maanden durend ziekteverlof (maart – half juni 1861) dat geheel bij de aanstaande schoonfamilie werd doorgebracht. Ook nadien bleef Schaay sr goedgeefs en Bram liet zich dat welgevallen. Er werd in Leiden een ligbad geïnstalleerd, zodat hij elke morgen voor zijn gezondheid kon baden; een half jaar later kreeg hij nog eens f100 voor een bureau dat hij wilde aanschaffen. Als vanzelf voelde Bram zich verplicht daar iets tegenover te stellen. Vandaar dat hij begin 1862 een poging van Cobet om hem als assistent te strikken op voorhand afwees; een toekomstig salaris van f1.200 ’s jaars achtte hij te min om Jo daarvan te onderhouden. Hij kreeg uiteindelijk wat hij hebben wilde: in Beesd bedroeg zijn totale traktement, exclusief vrij wonen, rond f2.800. Toch zou ook dáár het inkomen nog wel eens achterblijven bij zijn streven. Waarschijnlijk om een zeldzame editie van a Lasco te kun-